

Zgodovinski spominki za prosto slovensko ljudstvo.

Spisal
Davorin Trstenjak.
VI.

Kakošne so bile nekdaj štibre?

Po starih urbarskih pismih od leta 1284 je v laški (Tuffer) županiji kmet, kateri je imel celo pušo (hube), na leto moral odrajtati štibre in sicer: 4 maseljne pšenice, 4 maseljne ovsa, eno svinjo ali pa 15 denarjev, eno ovco, ali pa 16 denarjev. Ovece so toraj bile več čislane, ko svinje.

V cirkniški dolini na Goriškem v Sentilski fari pa je kmet daval štibre: eden vagan (metzen) pšenice, 1 vagan ovsa, eno gorco boba, eno gorco maka, eno gorco ajdovega pšena, edno ovco ali pa 12 denarjev, 2 kolača kruha o Božiču, 1 piše v postu, 1 kokoš ob veliki noči, 20 jajc. Gorca je merila toliko, kolikor sedaj merica.

Vse te dače je dobivala zemljišna (gruntna) gosposka. Župan je imel pravice: 1 pint (firkelj) pšenice, 1 pint ovsa, 1 denar, 2 bleba kruha, 2 kokoši. V jareninski fari je bilo 100 podložnikov, kateri niso druge štibre plačevali, kakor vsak je moral o Martinovem dati 1 prolnika ali rejeno dobro krmljeno prase.

Zlatoličanje (ves v šentjanski fari na Dravskem polju) so imeli na štibri odrajtati: vsak kmet 8 maselnov pšenice, $\frac{1}{2}$ meceljna ovsa, 1 prase ali pa 12 denarjev, 1 ovco, ali pa 5 denarjev. Iz tega se vidi, da so pred 600 leti Slovenci bolje ovce redili, ko sedaj.

Gospodarske stvari.

Trsoznanstvo.
(Dalje.)

Št. 45. Moravec, rdeči, rother Mährer, rother Hans, Allemanda confertissima. Trs srednji, rozge tenke; listje, kakor pri valtelineu ali šopatni, debelo, veliko, ravno, precej globoko narezano, z rdečkastimi žilami, dolgošpičasto nazobčano, tanko volnato in ščetinasto; veruge, gornje na dnu trivoglate, proti zunaj bolj tesne, spodnje so samo poznate, peteljna naravnoč razširjena. Grozd srednji, ne vselej gost in dvojen; recelj kratek, debel, volnat, ščetinast. Vrednost: Trs je rodovitno, da dobro grozdje za vino in zobjanje, in se mora razločiti od rdečega cirfanleca.

Št. 46. Janž, pisani, mehrfärbiger Hansel. Trs močen, rozge zoltazeleno, temnorisasto, kolenca oddaljena; listje okroglo, precej debelo, razun spodnjih, ravno, globoko vrezano, peteljni konec rdeč, volnat, spodej ščopkasto volnato, špičasto zobčasto; veruge vse široke, gornje pokrite, peteljna tik petlje široko, potem še nekaj bolj obločno razširjena. Grozd srednji, gost, dolgo vejast, recelj prav dolg.

Vrednost: Trta je tirolska in precej rodovitna, vender da v mrzlih krajih kislo vino.

Št. 47. Belina jonska, weisse jonische Rebe, Condoladi. Trs precej močen, rozge globoko brazdnate; listje debelo, podolgasto, nektero samo tricapno, naprej zavito, končni cap dolg, načesan, veliko, topozobiasto, skoraj bolj ščetinasto; veruge, stranske, plitve, na dnu oestro voglate, potem obločno razširjene in ravne. Grozd srednje velik, gost, kratkovejast, kakor srednja belina; recelj kratek, prav debel. V rodovitnosti, zorenju in okusu enak našibelini.

Št. 48. Moriljon ali švicar pisani, zweifärbiger Morillon, bunte Schweizertraube, Aleppotraube, Venetianer, franc. Morillon panache, Raisin de Suisse, lat. Vitis versicolor. Trs srednji, rozge tenke; listje zvihano, vender ravno, podolgasto, glavni zobi zelo dolgi, špičasti, med zobmi mal kratkošpičasti; vse veruge razširjene, v zgornjih večkrat zob; peteljna sulčasto odprta, na koncu zaprta. Grozd srednji, rallo vejast, recelj dolg. Jagode so bele, modre, modrobele, lisaste, ali celi grozd enak. Vrednost: Trs v dobri zemlji rodovit, zato je vreden, da se tudi zavolj barve posamezno na rte sadi. (Opazka). Že v starodavnem času je Kolumela udl, da se grozdje z raznobarnimi jagodami dobi, če razne rozge v čevlji dolgo cev vtaknemo, katere spodaj pol čevja čez molé, in tako vsajenim se sok zmeša, ker se v eden trs zjediniti morajo.)

Št. 49. Moriljon modri, blauer Morillon, Ornithia strobilosa, enak švicarju št. 48, razloči se po modri barvi, temnem bolj debelem listju, pozneje zori, je francosko pleme, in malo za nas vreden.

Št. 50. Moriljon beli, weisser Morillon, Albillo iz Krime, se ne razloči veliko od prejšnjih dveh, nekaj po listju in zelenobelem grozdju, trta je prav rodovitna, sicer ni posebna za zobjanje, vender se priporoča še v slabe lege, ker navadno zori.

(Dalje prihodnjič.)

O preseljevanju vinarjev.

Imamo sicer postave za vinarje in vinograjске posestnike, zakaj kar enega zadeva, zadeva ob enem i drugega, ker sta si oba v zvezi; toda niti ti niti uni jih zadostno pozna, nekteri še slišali niso o njih! Deloma je krivo to, da niso vsem posestnikom vinograjskim razposlane, ali saj tako naznanjene, da bi si jih zamogli omisliti, in potem jih vinarju razložiti ali celo izročiti; deloma je pa tudi to krivo, da so le za Nemce stvarjene, ne pa v domačem jeziku spodobno razširjene. Jaz sem le na en iztis v slovenskem jeziku pri nekem vinarju naletel. — Inače pa ni duha ne sluka o njih.

V tih postavah je sicer povedano, kako se imajo vinarji do svojih vinograjskih posestnikov, in vinograjски posestniki do svojih vinarjev obnašati; tudi je odločen čas, kdaj in kako se ima preselitev vinarjev izvrševati. Ali malo kdo se briga za te neznane postave, in one mirno počivajo v kakem skritem prašnatem kotičku, kakor marsiktere druge postave: o miru in varnosti oseb in posestev. Od tod ta strahovita pošast pretepanja, klanja in pobijanja, kakor so spet nedavno enega v Negovski župniji okraja zgornje Radgone ubili! — Toda vrnimo se nazaj. Ljudstvo se stare navade drži o preseljevanju vinarjev; in sicer: ako kaj ni prav posestniku vinograjskemu, da slovo vinarju; in kadar se vinarju dozdeva, in si stan zboljšati želi, pa on posestniku svoj odhod ali preselitev naznani meseca julija ali avgusta, da se o dokončani trgatvi prememba dožene brez vsega nadavka. Bodisi temu kakor koli; vsekdar je o taki spremembi ali preselitvi vinarjev toča po vinogradu, toča okoli hiše in toča v hiši posebno takrat, ko se iz boljše vinarje v slabšo preseljuje! — Jaz sem si v 20 letih le enkrat to poskusil in se popolnoma prepričal te hude ure. Zgoraj je rečeno, da je takrat toča po vinogradu; toda ne iz neba, temuč po vinarju, koji, ko zve slovo od posestnika meseca julija ali avgusta, da si lože zamore drugo vinarjo najti do dokončane trgatve, se ti ne bo več dotaknil trte; niti podrtga kolja postavil, niti mladik povezal, niti grozdja na bikih zemlje dotikajočega popravil in više povezal ali podprl, niti odgrebel zemlje, kjer je prenikzo grozdje itd. In ako ima za se kakošna opravila, postavimo: travo kositi, vršiče porezati, in je prisiljen kateri podrt kol s trto postaviti, da si lože travo izpravi, bo pa tako narejal, da se še huje od toče vse njegovo delo odlikuje: mladike so polomljene ali zvinjene, grozdje raztepeno, pozobano, vršiči posekani do polovice mladik ravno tistih trt, koje bi najdaljše ostali morale. Vinograd ni več prejšnji: vse je križema, da se Bogu usmili!

Je pa toča tudi okoli hiše. Stene ogoljene in razdrte, nesnage povsod v obilnosti, drevje poškodovano, sadje pospravljeno — pokradeno, ako ga je tisto leto kaj bilo; gnojščice zanemarjeno, slama in seno odstranjeno itd. — strašna toča okoli hiše! —

Pa tudi v hiši takrat ni boljše. Kar je kretnega, gre ž njim — le potrte šipe na oknih, poškodovane dveri, odrte nesnažne stene in polomljena peč itd. ti ostane! — Po nadstropju na dilah se premetuje in vdeldjuje, da se vsa hiša do podstrežja trese in razpoka! — In ako pred popravkov ni bilo, sedaj jih imaš na stote: na oknih, dverih, stenah, stukaturih, tleh, podih, dilah, v blevih, skednju itd. To ti je toča, koje brezvestni vinarji pred odhodom narejajo! — Ako povsod ni tako, zna biti, da so drugi bolj vajeni takih uim, nevsnost in odurnega ravnanja.

Iz tega sledi: Ne daj preseliti si vinarju, ako ti je le nekoliko sposoben; saj veš pregovor: Izmed sto vinarjev, jih je 99 Na tem smo pa večidel vsi krivi s postavami vred, ker jih ne izvršujemo dosledno. Zato učimo se sami, in učimo druge in to po „domače“; z nemščino pri Slovencih nič ne opravimo, kakor s slavjansčino pri Nemcih

ne. — Kadar je pa krvava potreba spremembe, se pa pripravi na to trojno točo, koje se imaš nadjati iz zgoraj popisane; izjem je menda redek.

A vincarji, ki imajo boljše vincarije, naj pomislijo, da so skozi in skozi vboglivi, podučljivi in hvaležni, ako ravno jih tu ali tam ktera bridka kedaj zadene, ter se naj spominjajo: da je tudi večkrat v tednu kakošni praznik, to je: ne vedno bridko, težavno, hudo — in si spet lože od dahnejo — in naj prevdarjajo, da se jim pri vsem tem še dosti boljše godi, kot marsikteremu njih vrstnikov — celo lastnikov! Premišljajte in prevdarjajte torej sledeče brez sebičnosti:

Vi imate naj manj en oral zemlje ali saj toliko, da dva, tri do 4 vagane zrna si posejati zamorete v lastno rabo, pri nekterih vincarijah še več. Razun tega še je kopanja pod grabicami in gred za šoloto, vugorke, zelje, sočivje itd. K temu še travnik in košenine po sadonosniku in okoli hiše. Koliko si pa znajo skrbne vincarice iz vinograda klaje, krme za krave in svinje spraviti, same najbolj vedo, ker tako rade iz vinograda travnik narejajo, to je: skrbijo, da najdalje ko le mogoče, v njem trave in gabeza naberejo, kar pa ni pravo. Kako nek bi zamogel marsikter vincar po dvoje, troje do četvero repov goved, včasih tudi volov si rediti ter po troje do šestere prešičev si držati, ako nebi imel potrebne krme za toliko repov?! — Razun tega še dobiva tropin vsake baže: jabelčnih, hruškinih in vinskih skupno 5 do 10 polovnjakov saj od gospodskih vinograjskih posestnikov; kar menda tudi ni brez vrednosti, ker vinske tropine se po 3 for. polovnjak prodajo, ali pa žganje iz njih kuha, in žganjico po 50 kr. naj manj pint (bokal) prodaja. — K temu še drv ali sicer vej, rožja za kurjavo si slobodno nabira po lastnikovem gojzdu, ako nema naravnoč odkazanih sežnjev za to, kar je pri nekterih lastnikih navada. K vsemu temu še se naj v ozir vzame to: da vincar nobenega dela zastonj ne opravlja, temuč vsakršno delo se mu plačuje po 20, 25 do 30 kr. na dan! — Stanovanje, blevi, skedenj itd. so mu v prosto rabo, in ako se kaj poškodje, lastnik popravi s svojimi stroški.

Kar ima vincar v najemnini (štanti) kakor: rez, drugo kop, vezatvo, ni sicer najemnina preobilna, vendar razloček k večjemu kakih 5 do 15 for. zneske, ko bi lastnik po težakih ta dela opravljal dal. To vkrajšuje pa vincarju nadomestujejo drugi obilni vsakdanji dohodki od njiv, travnikov, tropin, drv, stanovanja, denarni zaslužki, pijača, gnoj, stelja, napitki itd. Vse to mu ne more kislega obraza vzrokovati — naj je le zmeren, reden, delaven, pravičen, odkritosrčen, pošten, resnico in snagoljuben, ter skrben kakor za svoj, tako tudi za lastnikov blagostan, da vedno v svojem stanu popolnejši prihaja; potem se vincarju slabo ne godi. Tako boljši vinograjski posestniki v Radgonski in Ljutomerski okolici ravnaajo z vincarji.

Na Goričkem pa imajo vincarji večidel vsa vinograjstva opravila v najemnini (štanti) za primeren znesek v denarju, kar je sicer priličneje za lastnika, koji se po takem ne briga veliko za izročena opravila, ker ve, da je vincarju samemu na tem ležeče, ako pred delo opravi gospodovo, da potem lože svoje izvršuje: to mu je nagon, da se pašči in žuri. Ta navada se pa ne da niti v Haložkih, niti Ljutomerskih, niti Radgonskih okolicaah vpeljati; navada je zares železna srajca. In žalostno toda resnično je: živina se veliko pred privadi nove šege kot pa človek! — Tega se lahko prepričamo v vseh razmerah človeškega življenja, vzlasti pa sedaj, ko nam že tako močno za kožo gre — in vendar se noče priti do prave svetlobe pravičnosti in resnice.

Da bi pa vsa vinograjstva opravila vincar v najemnini imel, ni svotovati; zakaj z gorečo svetilnico bi moral o solnčnem dnevu človeka iskati, koji bi po sprejeti pogodbi svoje dolžnosti na tenko k večjemu hasku lastnikovemu spoľnoval.

Toliko o preseljevanju vincarjev in njih okoliščinah zasebnih.

Jančar.

Sadjoreja.

Večletni pridni bralci naših ljubih „Novic“ imajo že lepe sadonosnike, kteri jim vsako leto prinašajo obilo dobička in veselja. Na gorenskem Kranjskem je sadjoreja razširil g. Lovro Pintar, zdaj župnik v Breznici pri Radoljci, za kar

mu je res tamošnji svet hvaležen, ker sedaj se sadjem tržijo celo v Egipt. Posebno so menda na glasu gorenski kosmači ali štetinarce, zimske jabelka, ki so lepo žolto-rdeče in trpijo do velike noči prihodnjega leta. Na dolenskem Kranjskem in povsod na slovenskem Štajeru je podnebje tako ugodno za sadjorejo, da se vsak umen gospodar čuditi mora, kako da še ni vsak najmenjši prostor zasajen z drevesi. Od slovenskega Štajerja se sad lahko proda na Horvaško in Ogersko, in marsikter marljiv sadjorejec je že lepih pete s to barantijo si zaslužil. Posušene slive, ktere niso bile zakajene, so se lani kupovale cent po 17 do 18 goldinarjev; črešnje, višnje, breskve, hruške, jabelka in vsak drug sad pa se lahko speča za gotov denar, in ravno s to kupčijo so se ljudje okoli Gradca obogatili, kjer pa so tudi vse ceste in skoro vsi omečki ali vrati zasajeni z lepim drevjem. Pri tem ne smemo misliti, da si ne bomo včakali sadu, če še le v starši dobi začnemo drevje saditi; kajti za nekoliko let že rodi, če se jemljejo že 4 do 5 let stare požahnjene drevesce; pa tudi sicer so pridelki v desetih do petnajstih letih gotovi in hvallili nas bodo naši otroci in posnemali, če smo jim pokazali pot do blagostanja. Zmiraj se samo ozirati na svoje očiake, ne stoji, ker tistokrat so bile druge potrebščine, celo druge razmere in zemlja še bolj rodovitna, ker je sedaj že prišla ob moč, če se ji ne vrača redno, kar se ji je odvzelo toliko let. Tedaj ne velja več pregovor: „saj je tak tudi delal moj oče in ded, in vendar dobro živel.“

Pri nas na slovenskem Štajerji je živa potreba, da se ustanovi društvo za povzdigo sadjoreje, ktero bi imelo podružnico v vsaki fari; in v desetih letih bomo imeli povsod sadonosnih vrtov. Vendar je treba počakati nove društvene postave, preden se more kaj takega sprožiti; tečas pa si naj posamezni sami pomagajo.

Jaz že več let sem zasajam sadno drevje sam pri sebi ali pa drugim pomagam in če mlade drevesce pridejo v globoko skopane, z dobroj zemljo nopolnjene jame plitvo zasajene, tudi veselo rasejo in že v dveh letih sad donašajo, kterega pa že po leti potrgam, da rasti drevesce ne škodi. Zlahne jablani, hruške, česplje, marelice, breskve itd. kupujem pri g. Lovru Pintarju, župniku v Breznici pri Radoljci (Radmansdorf) na Kranjskem, od kodar ne pridejo dražje, ko iz nemškega Gradca slaba roba s polamanimi koreninami. Poskusite tedaj, dragi slovenski rojaki in ne bote se kesali. Z Bogom!

V Brezcah dne 12. kimovca 1867.

Dr. Razlag, kmetovalec.

Domače stvari.

Poteznost konjev. Na mehki ilovični stezi vleče konj 300 funtov, na navadni kamneni 600 funt., na trdi 1600 funt. na prav dobri stezi pa tudi 3000 funt. To vendar samo velja, če je steza celo ravna (horizontalna); ker so pa take steze zelo redke, se na naj boljši stezi navadno ne more več nakladati za jednega konja, kakor samo 1200 do 2000 funtov. — Po reki, ktera silno teče, vleče jeden konj 15 — 16000 funt. na počaso tekoči pa 55 — 80000 funt., na vodotoku (kanalu) pa tudi 160.000 funt. in še več. — Poprek vleče konj na vodotoku blizo 400 krat več, kakor na slabi cesti, in 60 krat več, kakor na naj boljši stezi.

„Frauendrf. Blt.“

Ako vinski sod splesni, kako si ga popraviš? V nekterih krajih po Istri vzamejo vina in kisa (jesiha) po primeri soda; to skupaj dajo zavreti, pa vrelo vlijejo v sod, ga dobro začepijo, pustijo ga nekoliko časa stati, ga s tem poplahnejo, in to odvzame duh plesnovine.

Kako skrite kokoške ali račje gnjezda lahko najdeš? Ko-košim ali racam, predno začnejo jajca nesti, vribaj malo kuhinske soli pred mrdo (Steiss). To jih podviza, da se nemudoma v gnjezdo podajo; gospodinja pa zdaj vidi, kje imajo gnjezdo, in v skritem gnjezdu se dostikrat po cele kope jajec najde. To je že stara skušnja; ker pa ni našim gospodinjam sploh znana, je vredna, da se dalje razglasi.

Osat dobra klaja. Osat, ki tako rad po sili raste in kmetovavcem nadlego in škodo dela na njivah, lahko porabiš za klajo. Otroci ti ga igraje naberejo, ti ga pa zasekaj in ali koj zelenega ali posušenega kladaj živini. Še konji ga rajši jedo, kakor grahorico ali oves, ter so po njem za delo tako močni, kakor po najboljši krmu. — Ne zaničujmo toraj osla zaradi tega, ker osat rad je.

„Fraudrf. Bl.“